

Мнишенко К.В. Підготовка вихователя до формування художньо-мовленнєвої компетенції дітей дошкільного віку засобами фольклору/ К.Мнишенко, О. Волошина// Особистісно-професійний розвиток учителя: погляди стейкхолдерів: колективна монографія / за ред. Акімова О.В., Фрицюк В.А. – Вінниця: ТОВ «Друк», 2020. – С.102-118.

Мнишенко К.В.,
асистент кафедри дошкільної та початкової освіти
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського

Підготовка вчителя до формування художньо-мовленнєвої компетенції дітей дошкільного віку засобами фольклору

Анотація: У статті актуалізовано необхідність формування художньо-мовленнєвої компетенції у діяльності дітей. Розкрито сутність і зміст формування художньо-мовленнєвої компетенції дошкільників. Визначено особливості організації та проведення роботи з використання фольклорних творів у закладі дошкільної освіти. Обґрунтовано педагогічні умови формування художньо-мовленнєвої компетенції дошкільників засобами фольклору.

Ключові слова: художньо-мовленнєва компетенція, художньо-мовленнєва діяльність, поетичні твори, фольклор.

Подготовка учителя к формированию художественно-речевой компетенции детей дошкольного возраста средствами фольклор

Анотация: В статье актуализирован необходимость формирования художественно-речевой компетенции в деятельности детей. Раскрыта сущность и содержание формирования художественно-речевой компетенции дошкольников. Определены особенности организации и проведения работы по использованию фольклорных произведений в заведении дошкольного образования. Обоснованы педагогические условия формирования художественно-речевой компетенции дошкольников средствами фольклора.

Ключевые слова: художественно-речевая компетенция, художественно-речевая деятельность, поэтические произведения, фольклор.

Mnishenko KV,
assistant of the department of preschool and primary education
Mykhailo Kotsyubynsky State Pedagogical University

Teacher preparation for the formation of artistic and speech competence of preschool children by means of folklore

Abstract: The article actualizes the need for the formation of artistic and speech competence in children's activities. The essence and content of the formation of artistic and speech competence of preschoolers are revealed. The peculiarities of the organization and conduct of work on the use of folklore works in the preschool institution are determined. The pedagogical conditions of formation of artistic and speech competence of preschoolers by means of folklore are substantiated.

Key words: artistic and speech competence, artistic and speech activity, poetic works, folklore.

Актуальність проблеми розвитку художньо-мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку обумовлюється положеннями сучасних концепцій модернізації освіти в Україні щодо забезпечення всебічного розвитку особистості, а також підвищення теоретичного і методичного рівнів навчання рідної мови в дошкільних закладах. Важливого значення у зв'язку з цим набуває переорієнтація навчання з чисто прагматичної на духовно-творчу мету. Пріоритетними напрямками розвитку дошкільної освіти є глибоке засвоєння моральних норм, розвиток духовності шляхом вивчення дітьми художньої літератури, формування мовленнєвих умінь та етичних суджень, підвищення рівня культури українського мовлення. Реалізація завдань з удосконалення якості дошкільної освіти неможлива без роботи над систематичним і цілеспрямованим збагаченням літературних знань дошкільників, словникового запасу рідної мови етичними категоріями, вихованням у них позитивних морально-етичних якостей, умінням оцінювати і висловлювати своє ставлення до докільця і подій у художніх творах.

Усе життя дитини супроводжується різними видами діяльності, у процесі яких вона набуває певних знань, здійснюється її психічний розвиток. У дошкільній педагогіці й лінгводидактиці домінує діяльнісний підхід до процесу навчання, виховання й розвитку дітей.

Виокремлюють різні види діяльності: трудову, пізнавальну, навчальну, пошукову, мовленнєву, музичну, образотворчу, естетичну, художню і т. ін., та варіанти означених діяльностей, як-от: навчально-пізнавальну, навчально-мовленнєву, театральну-мовленнєву (ігрову) і т. ін.[1].

Серед розмаїття видів діяльності в дошкільній педагогіці виокремлюють художньо-мовленнєву діяльність.

Художня (естетична діяльність) – це специфічний вид практично-духовної (твори мистецтва, фольклор, дизайн, література тощо) і духовної (естетичне споглядання, естетичне сприймання, естетичне міркування і т. ін.) діяльності. Мовленнєва діяльність – це форма спілкування, що опосередкована мовленням, складається з мовленнєвих дій і мовленнєвих операцій; передбачає фази орієнтування в ситуації спілкування, планування (внутрішнє програмування), реалізації і контролю мовлення. Мовленнєва діяльність охоплює процеси породження і сприймання повідомлень з метою подальшого спілкування, регулювання й контролю власної діяльності, власного мовлення.

Одним із видів художньо-мовленнєвої діяльності є художній образ. Отже, художній образ – це специфічний для мистецтва спосіб відображення й узагальнення дійсності з позиції певного естетичного ідеалу в конкретно-чуттєвій емоційно насиченій формі. Художній образ сприяє швидкому встановленню асоціативних зв'язків, процесів аналізу й синтезу,

зосередженості дитячої уваги. Зауважимо, що дитину вражають не тільки конкретні художні образи, що доступні зоровому сприйманню. Художнє слово, з одного боку, звільняє дитину від безпосереднього сприймання реальності, а з іншого – наближує до реальності. Це особливо важливо для дітей, оскільки в них ще досить обмежений досвід і знання.

Художнє слово допомагає дитині встановлювати зв'язки з довкіллям. У процесі слухання художнього твору дитина вчиться «бачити» через слово, розуміти й оцінювати предмети і явища, зіставляти факти, аналізувати, робити висновки, тобто художнє слово вчить дитину мислити з допомогою готових мовленнєвих форм.

Індивідуальні творчі прояви дітей у створенні художніх образів залежать від віку дітей, їхніх нахилів і інтересів, від виду творчої діяльності. Вихователь має створити оптимальні умови для їх розвитку. Художньо-мовленнєва діяльність дітей дошкільного віку – це специфічний вид діяльності, пов'язаний із сприйманням, розумінням і відтворенням дітьми змісту художніх творів у різних видах ігор і театралізованих дійств; це продуктивно-естетична діяльність (музична, образотворча, конструктивна), що супроводжується образним мовленням та у процесі якої використовуються різні жанри художнього слова.

Як бачимо, всі компоненти художньо-мовленнєвої діяльності знаходяться в тісному взаємозв'язку. Сприйняття є основою виконавчої діяльності й творчості, в яких дитина втілює здобуті у процесі сприйняття художні уявлення, образи, виражає почуття і враження. Існує закономірний зв'язок: чим точніше дитина сприймає, усвідомлює, переживає художні образи, тим чіткіше відображення знаходять вони у виконанні художнього твору чи складанні власної розповіді, створенні зображення тощо (за умови достатнього рівня володіння технічними навичками та вміннями створювати художній образ). І навпаки, тільки через власну творчу активність у будь-якому виді художньої діяльності дитина зростає до рівня художньо-естетичного сприймання твору в єдності його змісту та художньої форми. Характер і якість художнього сприймання творів різних видів мистецтва значною мірою залежать від вербалізованого сприймання, оскільки мовлення і супроводжує сприймання, і бере в ньому активну участь. Дитина сприймає твір мистецтва не тільки зором, на слух, але й через своє мовлення. Це пояснюється тим, що художнє сприймання діалогічне за своєю структурою, а мовлення (зовнішнє і внутрішнє) є засобом цього діалогу. Отже, якщо йдеться про розвивальний ефект мистецтва, слід враховувати і зворотну залежність якості сприймання творів мистецтва від рівня мовленнєвого розвитку дитини.

Змістова сторона художньо-мовленнєвої діяльності складається з різних видів компетенцій, які є показниками готовності дитини до здійснення цієї діяльності. Це такі компетенції: когнітивно-мовленнєва, поетично-емоційна, виразно-емоційна, оцінювально-етична, театральнo-ігрова.

Когнітивно-мовленнєва компетенція – це наявність певних знань у

дітей про письменників та їхні твори в межах програми для певної вікової групи; здатність відтворити зміст знайомих творів, назвати автора твору, впізнати твір за його уривком чи ілюстрацією, прочитати напам'ять вірш; пригадати загадки, прислів'я, скоромовки, лічилки.

Виразно-емоційна компетенція – вміння виразно та емоційно передати зміст художнього твору, вміло використовувати лексичні та граматичні засоби мови.

Поетично-емоційна компетенція – здатність дітей виразно читати вірші, здійснювати елементарний художній аналіз віршів (знаходити повтори голосних і приголосних звуків, римовані рядки, добирати римовані слова тощо).

Оцінювально-етична компетенція – здатність дитини свідомо аналізувати поведінку героїв художнього твору, висловлювати своє ставлення до них та обґрунтовувати його.

Театрально-ігрова компетенція – це наявність у дітей умінь і навичок самостійно розігрувати зміст знайомих художніх творів у театралізованих іграх, іграх-драматизаціях, іграх за сюжетами літературних творів, інсценувати твори в театральних виставах.

Отже, завданнями формування художньо-мовленнєвої компетенції в дітей дошкільного віку є такі:

- навчити дітей розрізняти різні жанри фольклорних творів;
- навчити дітей слухати і розуміти зміст художніх творів;
- прищеплювати вміння відтворювати зміст знайомих творів в активній художньо-мовленнєвій діяльності;
- розвивати поетичний слух, бажання вивчати вірші напам'ять;
- формувати виразність художнього читання у процесі відтворення змісту художніх творів;
- виховувати оцінні судження, адекватні естетичні та моральні оцінки поведінки героїв;
- формувати самостійність у художньо-мовленнєвій і театральній ігровій діяльності;
- виховувати вибіркове ставлення до книги, охайність у роботі з книгою;
- вчити визначати жанр художнього твору, запам'ятовувати його автора;
- виховувати бережливе ставлення до книги.

Акцентуємо увагу на важливості й необхідності використання творів художньої літератури в дитячому читанні. Дошкільне дитинство – це саме той час, коли варто долучати юну особистість до книги. І. Товкач зазначає, що йдеться не про навчання дітей читанню, а, насамперед, про формування пізнавального інтересу до цього процесу. Досвід спілкування з батьками та педагогами, багаторічні спостереження за дітьми свідчать, що при вступі до школи та у першому класі далеко не у всіх дітей є *бажання тримати в руках книжку*. У багатьох першокласників відсутні *навички роботи з книжкою* (користуватися змістом, орієнтуватися на сторінках тощо) та

усвідомленого слухання й читання. Дошкільник за своєю природою – **активний слухач**, але за умови, що дорослі (батьки, вихователі), які його оточують, є *активними читачами*, чим, на жаль, може похвалитися не кожна родина. Крім того, більшість шестирічних дітей уже навчаються в школі, де є необхідність працювати з підручниками, словниками, довідниками тощо. Тим учням, які не мають навичок роботи з книгою, як правило, важко вчитися. Доцільно з дитинства приділяти цьому питанню достатню увагу [23, 14].

Змістовна книжка впливає на розум та емоції людини, на формування позитивних рис особистості. Завдяки читанню художньої літератури, діти знайомляться з багатьма сторонами життя людей, з моральними нормами поведінки, особливостями людських стосунків, з минулим рідного краю, хвилюючими сторінками історії, традиціями народу. Діти поглиблюють свої уявлення про природу, тварин, навколишній світ; учаться відчувати красу і силу слова, долучаються до культурних здобутків інших народів. Недарма Н. Побірченко підкреслює: «Читаючи художню літературу, дитина вчиться оцінювати життєві явища, об'єкти живої природи, і на цій основі сприймає і оцінює красу навколишнього, красу людських почуттів, осмислює дійсність з погляду загальнолюдських цінностей» [13, 9].

У дошкільному віці малюк знайомиться з книжкою переважно візуально, друковане слово сприймає на слух, а в початкових класах дитина вже самостійно користується книжкою, пізнає її зміст. Читання книжок відкриває кожній людині світ незвіданого. Потрібно, щоб читання було активною працею, яка викликає у свідомості дитини безліч самостійних думок, спостережень і порівнянь. Читання сприяє розвитку інтелекту. Такими здібностями є пам'ять, творча уява і логічне мислення.

Твори літератури – це різновиди художньої літератури (фольклор та авторська література), наукові тексти. Стосовно останнього типу, досить слушною є порада К.Ушинського щодо, так званих, “ділових статейок”, тобто науково-художніх та науково-популярних текстів, в яких зображені звичайні речі, що оточують дитину. Такі тексти, на думку педагога, “привчають дітей просто і зрозуміло висловлювати ті прості враження, які дає їм правильне спостереження навколишньої дійсності” [18,278]. Наприклад, Б.Грінченко з приводу дитячої книжки писав: “У житті сучасної грамотної дитини книжка має вже значення. Як тільки навчилася дитина читати, вона вже придбала нове поле для праці своєї думки. Раніше тільки те або інше оточення, серед якого дитина жила, було для неї цим полем. Тепер її дитячий світогляд значно розширився. У сфері моральних понять ще нічого немає остаточно визначеного, свідомо зрозумілого. Книжка зустрічається з майже не торканим моральним світом дитини” [6, 28].

У наш час проблема ціннісних орієнтирів особливо загострилась у зв'язку із загальною дегуманізацією людського суспільства і розвитком цивілізаційних прагматичних цінностей. Нам здається, що одним з альтернативних способів протиставлення первинних етичних уявлень дитини під впливом духовного негативізму масової культури може стати

могутня сила національного художнього слова.

Значимість духовного спрямування художнього слова розкривається в багатогранності різноманітних жанрів поезії та прози, починаючи від фольклорних витоків до сучасної авторської книжки для дітей.

Одним із початкових етапів формування національної свідомості дитини, прищеплення духовних цінностей з раннього віку є використання самобутності художнього слова українського фольклору. Адже усна народна творчість втілює народну мудрість, народні ідеали. У ній виражається національна психологія, національна свідомість народу, його історія, філософія, мораль, правові закони.

Звернемося до програми навчання і виховання дітей дошкільного віку «Дитина». У підрозділі «Художнє слово» у кожній віковій групі дітей знайомлять з народною творчістю – фольклором. Він посідає важливе місце у розвитку мовлення дитини. Його вплив на мовну освіту дітей розкрито у працях вчених, педагогів минулого: О.Духновича, С. Русової, Г. Сковороди, І. Срезневського, Є. Тихеевої, К. Ушинського, І.Франка та сучасності: А. Богуш, Н. Гавриш, Н. Луцан, Трифонової, І. Товкач та ін. Стисло розглянемо процес виникнення і становлення фольклору, його вплив на естетичний та мовленнєвий розвиток дітей.

Усна народна творчість (фольклор) має глибоке історичне коріння, пов'язане з еволюційним процесом в цілому та розвитком життєдіяльності того чи іншого народу у взаємодії з оточенням. Важка фізична праця, примітивний побут, спілкування з силами природи відмежовували мужність і характер, мислення і мовлення на певному досвіді світосприймання. Усна народна творчість створювала витончене слово: художнє, образне, яке полегшувала, робило кращим буденне життя.

Первісним виявом фольклору є, насамперед, пісня. Адже за допомогою живих звуків, які линули з душі, зажуреної чи веселої, народжувалась культура з непідробленими національними ознаками. За піснею, як першоосновою ритму, мелодії слова, знайшли своє самобутнє місце у фольклористиці казка, приказка, прислів'я, загадка тощо.

Ми не ставимо за мету в цій розвідці дослідити витoki та жанри фольклору. Лише побіжно спинимося на головному принципі усної народної творчості: організації переважної більшості фольклорних жанрів – милозвучність, ритмічність та алегоричну корисність. Як у поезії, так і в зразках прозового фольклору, слова поєднуються у такій художньо-смысловій послідовності, що фрази (речення) можна легко проспівати.

У науковому трактуванні фольклорних дефініцій допустимими вважаються три основні типи ритмічності слова: пісенний, речитативний, говірний. Не зважаючи на різноманітність жанрової тематики, названим типам властиво зміщуватись, переплітатися. Наприклад, у говірних жанрах (прислів'ях, приказках, змовляннях), так само, як у пісенних (колядках, веснянках), можна проспівати цілі вислови. У речитативному – спостерігається ритмізований поетичний такт, наближений до мелодійного піснеспіву.

Особливо блискучі взірці версифікації слова (пісенної, речитативної, говірної) втілені у дитячому фольклорі – низці фольклорних жанрів для дітей: загадках, приказках, лічилках, примовках, скоромовках.

Найпростіше уявлення про світ добра маленька дитина отримує з *колискових пісень* – невеликих римованих творів, наспіваних мамою чи бабусею. Це перші уроки духовності, моральності, що засвоює дитина, з'явившись на світ. Головна їх функція – допомогти матері заколисати дитину, тому вони такі мелодійні та поетичні. Через колискову пісню дитина пізнає світ. Характерною ознакою колискової є те, що вона вирізняється неповторністю імпровізацій, оскільки кожна мама, бажаючи бачити свою дитину здоровою, щасливою, додавала до тексту щось своє, дуже важливе з її погляду.

Таким чином, здавалося б, із простенької пісеньки, дитина вже долучалася до національних цінностей через психосприймання матері, мелодію і поетичний зміст слова. Адже мова індивідуалізована мовленням матері чи бабусі, розкриває досвід цілого народу, в якого є притаманні тільки йому особливі слова – значущі саме для цього народу, як носія певної культури. Маються на увазі так звані, слова – знаки національної культури. Вслухатися тільки: «хата моя, біла хата, рідна моя сторона, пахне любисток і м'ята, мальви ростуть край вікна» (Дмитро Луценко). Слова – знаки національної культури – один із тих чинників, який об'єднує носіїв наявної культури. Культурно-естетичні асоціації формують концепти слів. Інакше кажучи, крім лексичного значення, у слові є ще додаткові своєрідні значення – концепти. Тобто, ідеалізація об'єкту через суб'єктивне сприйняття нашої психіки. Слова-знаки, які містяться в колискових, приказках, прислів'ях, загадках тощо, можуть зіграти незмінну функцію в інтеграції дитини в рідну культуру.

Звичайно, частина слів-знаків сприймається дещо архаїчно з погляду сучасного урбанізованого оточення (біла хата, піч, козак, вітряк, верба, ставок, кладочка). Але подібні слова потрібні сучасній дитині, аби відчутти зв'язок з минулим свого народу. Знакові слова залишаються значущими для нашої культури і сьогодні. Вони зрозумілі й доступні дитині саме завдяки фольклору, який допомагає ввести дитину у національне розуміння, пробуджує відчуття свого, рідного. Перше з чим знайомляться діти – це колискові пісні.

За колисковими можна назвати *примовлянки*, які немовля чує з вуст близьких людей, під час годування, перших кроків та ін. Цікаві зразки примовлянок подає Н.Дзюбишина-Мельник у хрестоматії «Золотий колосок». Примовлянки у ранньому віці мають неоціненне значення у всебічному розвитку малюка: вони виконують практично-діяльнісну, виховну й мовленнєву функції. Повтори, звуконаслідування формують мовлення дитини дошкільного віку.

Також у цій хрестоматії (або у хрестоматії «У барвистому віночку», упор. Н.І. Богданець-Білоskalенко) знаходимо багато інших зразків дитячого фольклору: вірші, пісеньки, казки, легенди, художні оповідки для

практичного використання у виховній роботі з дітьми. Важливим є тематичне виокремлення складних категорій пізнання світу для дитини через простоту художнього слова.

З раннього віку, відповідно до програми «Дитина», широко використовують в освітньому процесі дошкільного закладу дитячі *віршики-пісенькі*. Вони невеликі за обсягом, іноді можуть бути на 2 стрічки. Такі віршики-пісенькі не лише розважають, розвивають пам'ять та інтерес дитини, а й розкривають елементи національних традицій праці та діяльності людини через алегоричні образи птахів, тварин, рослин, квітів. Як-от, найвідоміші з народного фольклору для дітей: «Два півники, два півники», «Ходить гарбуз по городу», «Я лисичка, я сестричка», «Танцювала риба з раком», «Доц іде, аж із стріхи капає», «Танцювала баба з дідом», «Поросятко груші трусить» [2] та інші.

Далі дошкільника знайомлять з *казками*. Спочатку – з кумулятивними (з італійської – «нагромадження») такими, як: «Колобок», «Ріпка», «Рукавичка», де однотипні дії повторюються і це сприяє розвитку пам'яті у дітей, усвідомленню найпростіших явищ у навколишньому світі. Згодом читають дитині казки про тварин та чарівні казки, слухаючи які, дитина починає розуміти, що таке добро і зло. Старших дітей знайомлять з соціально-побутовими казками. Загалом, поетика казок сприяє естетичному вихованню дітей, формує художній смак, творче уявлення, любов до рідного слова.

Отже, саме фольклорні твори формують у дитини національну художньо-образну картину світосприймання. Адже у примовлянках, пісеньках, казках, легендах та інших видах дитячого фольклору зустрічається так багато знакових для українців слів: калинонька, чорнобривець, рута- м'ята, біла хата, сопілка тощо.

Аналізуючи фольклор для дітей, зробимо висновки: немає певного значення щодо мовного вираження, мовленнєвої привабливості між різними типами жанрів. Ось зразок говірної забавлянки, або ще їх називають безкінечними казочками (безкінечниками): Був собі Будько, мав халабудку. // І ставок, і млинок, і капусти шматок, // І штанці портяні, що дерлися по стіні.// Гарна моя байка чи ні? З метою розвитку чуття ритмізованості слова, при бажанні, її можна успішно не тільки продекламувати, а також і проспівати, що спонукає до вивчення безкінечника напам'ять. Таким чином, подібних прикладів можна наводити безліч.

Спинимось на говірних жанрах, які, окрім пісенного ритму, грайливості та дотепності, виражають смислове навантаження; прихований внутрішній філософсько-виховний підтекст. І цей жанр лаконічний, короткий, проте має повчальне значення для дитини- *прислів'я та приказки*.

Етимологічне трактування прислів'їв, приказок полягає у спільному префіксі «при», який означає «бути при слові, при казці». Тобто виявляється безперечна нагальність прислів'я, приказки саме в розкритті естетично-сислового, морального, національного осмислення предмета чи явища в

дидактичному контексті. Сприйняті на слух чи прочитані самостійно прислів'я і приказки активізують мисленнєвий процес дитини, розвивають уяву про навколишню дійсність. Чималу групу становлять вислови, що з'явилися в наслідку спостереження за явищами природи («яблуко від яблуні далеко не падає», «вода камінь точить», «з великої хмари малий дощ»), поведінкою тварин («мовчати, як риба», «як кіт із собакою», «як мухи до меду»). Загалом, прислів'я та приказки відтворюють розвиток світогляду народу. Найдавнішими за походженням є вислови, в яких збереглися залишки дохристиянського світогляду: «вкласти душу», «витрясти душу» (від віри наших предків в силу навколишнього). Низка висловів пов'язана із стародавніми магічними діями: «перемивати кісточки» (від обряду перепоховання покійників, під час якого мили кістки для очищення небіжчика від гріхів), «ні пуху, ні пера» (так говорили мисливці перед полюванням, сподіваючись ввести в оману духів і тварин, що мало сприяти вдалому полюванню).

Багато висловів пов'язано з обрядовою творчістю. Так, наприклад, з весільного обряду походять вислови: «підсунути гарбуза», «сидить як засватана». Частина прислів'їв та приказок виокремилися з пізніших жанрів: байок («Пожалів вовк кобилу, лишив тільки хвіст та гриву»), казок («Хто не робить, той не їсть»), анекдотів («Не мала баба клопоту – купила поросся»), пісень («А в суботу на роботу – то хай іде мама, а в неділю на музику, то вже піду сама»).

Художня витонченість, «округлість» завершеності фрази наближає прислів'я, приказки до афоризмів – стійких фразеологізмів, якими багата українська мова. Вживання їх у мовленні збагачує індивідуальне самовираження мовця, а також впливає на культуру внутрішнього світосприймання. Сократові належить вислів: «Заговори, щоб я тебе побачив». І чим раніше людина усвідомить прагнення розвивати і збагачувати своє мовлення, тим досконалішою особистістю вона буде в суспільстві. Саме в цьому полягає першочергове призначення дитячого фольклору.

Варто акцентувати увагу вихователів, педагогів на авторському використанні приказок і прислів'їв, казок, колядок тощо. З народних вуст вони поступово посіли вагомий щабель у художніх творах письменників дитячої літератури. Зокрема, В. Винниченка, О. Пчілки, М. Стельмаха, В. Нестайка та багатьох інших. До речі, І. Франко називав прислів'я та приказки скарбом нашої мови, «коштовними перлинами».

Малі жанри фольклору з давніх часів використовуються в педагогіці. К. Ушинський підкреслював їх важливу роль для розвитку дитини дошкільного віку: з одного боку – за своєю формою вони корисні для навчання рідній мові, з іншого – за змістом – сприяють ознайомленню з життям народу, вихованню [18].

Особливою педагогічною спрямованістю приваблює фольклор для дітей у підручниках для читання К. Ушинського та Б. Грінченка. «Вдало підібрані народні приказки не лише вчили учнів читати, а й виступали

важливим виховним засобом: формували любов до рідної землі, моральні цінності. Загадки, що, як правило, склалися з одного речення, були направлені на розвиток у дітей логічного мислення, спостережливості, уваги. Позитивний емоційний фон навчання забезпечували народні жарти, гумор тощо» [11, 19]. Вище названі педагоги залучали велику кількість прислів'їв, приказок і загадок до своїх підручників з читання в початковій школі.

Відомо, що діти починають знайомитися з поняттями «прислів'я, приказка, загадка, скороговка» уже в дошкільному віці. Далі в початковій школі продовжують вивчати на уроках народознавства, літератури. Навчаються активно використовувати надбання усної народної творчості у повсякденному житті.

Дитина усвідомлює, що прислів'я – це вислів, який у вигляді ритмічно побудованого чи заримованого речення передає багатовікові спостереження людства, окремого народу. Це поведінкові стосунки між членами родини, обрядовий досвід і традиції, спілкування з природою, праця. Чимало прислів'їв і приказок не втратило актуальності вже цілі століття. Дітям притаманна природна обдарованість, образне мислення, розвиткові якого великою мірою сприяють прислів'я, приказки, загадки та ін.

До малих жанрів фольклору належить і *загадка*. Значну увагу загадкам, особливо народним, надавали К. Ушинський, Є. Тихєєва, Є. Водовозова. Зокрема К. Ушинський вважав, що відгадування загадок для дітей – це можливість вправлення розуму, корисна розумова справа: "... я дивився на загадки як на мальовничий опис предмета. Яка жива і корисна бесіда може бути закріплена в душі дитини такою загадкою" [18, 245]. Загадки розвивають мисленнєві процеси у дітей: аналіз, синтез, узагальнення, міркування; вони навчають самостійності мислення. Своїм змістом загадки сприяють розвитку мовлення дитини, поетичному сприйманню навколишнього оточення, естетичному вихованню. Наведемо приклади загадок: «Повен хлівець білих овець» (зуби), «Завжди в роті, а не проковтнеш» (язик) [2, 15].

І, звичайно ж, з логопедичною метою використовують *скороговки*, які допомагають вправляти дітей у вимові складних звуків та слів рідної мови. Нині існує велика кількість авторських скороговок, які можна використовувати у повсякденній роботі з дітьми.

Малим жанрам фольклору притаманні незначний обсяг тексту, доступність змісту, захоплюючий ігровий сюжет, при цьому використовуються художні засоби мови. Фольклорні твори відзначаються виразністю, ритмічністю, легкістю для запам'ятовування. Таким чином, за своїми художньо-специфічними рисами фольклор слугує ефективним засобом естетичного та мовного розвитку дітей.

За допомогою методики практичних вправ потрібно навчити дітей вживати прислів'я у власній мові, користуватися скороговками, загадками, тому що вони збагачують мовленнєвий рівень, роблять його образним,

живим і цікавим. Цьому буде слугувати особистий приклад вчителя, вихователя. За участю педагога ці фольклорні зразки повинні стати цілеспрямованим заохоченням до вивчення напам'ять художньо-образного вислову на різну тематику. Малі жанри фольклору позитивно впливають на образне мислення дитини, мовленнєві здібності та розкривають талант і творчість у формі малювання, вишивки, графіки та інших видів мистецтва.

Сучасний науковець-практик Н. Гавриш наголошує на урізноманітненні способів ознайомлення дітей з художнім словом поза межами занять. Маючи на увазі не окремі зміни у методиці проведення занять, а у докорінному оновленні, осучасненні як репертуару літературних творів для дошкільнят, так і способів проведення відповідної роботи. Гарні приклади використання літературного тексту як мистецтва слова в інтегрованому просторі дошкільного закладу подає Н. Гавриш у статті «Художня література в освітньому процесі: сучасні технології» [4]. Зокрема вона пропонує розглянути на певних творах алгоритм організації роботи з текстом, який представляє дітям певну соціальну ситуацію; представити дітям літературний твір як проблемно-пізнавальне поле чи інтелектуальне завдання; використати літературний текст як стимул до дитячої творчості. До того ж пропонує алгоритм опрацювання оповідання, загадки, вірша тощо. Наголошує науковець і на використанні жартівливих текстів, що сприяє створенню доброзичливої, невимушеної атмосфери, підтримці доброго настрою дітей, заохоченню до активної розмови. [4, 9].

Отже, як бачимо, розвиток сучасної освіти в усіх її ланках неможливий без застосування художнього слова. І лише використання сучасних форм роботи з літературними творами, відповідність їх добору інтересам і потребам сучасної дитини сприятимуть формуванню у неї художнього смаку, бажання читати книжку і загалом, сприяти формуванню духовно-розвиненої особистості.

Наступний період життя дитини пов'язаний із художнім словом, видрукуваним у книжці, супроводжуваним яскравими живописними зразками малюнків. Знову ж із знайомства з книжкою у сім'ї починається любов до читання, яка пізніше буде розвиватися вихователем і вчителем.

Книжка позитивно впливає на формування особистості в дитячому віці, а також впливає на неї як розумово, так і духовно. Батьки повинні враховувати важливу деталь, вибираючи для своєї дитини книжку: книжка є не лише джерелом знань, а й радощів. Хто, як не діти, вміють радіти щиро й неприховано? Батьки покликані обов'язками сімейного виховання плекати і розвивати природжену щирість, безпосередність дитини. У великій пригоді стає тут цікава, змістовна, художньо грамотно оформлена дитяча книжка. І хоча дитина ще не вміє читати, лише слухає, але радіє за кожного персонажа, посміхається і часто уявляє себе на місці літературного героя. Ось тут і народжуються перші паростки цінностей у дитячій душі: милосердя, співчуття, бажання творити добрі вчинки під впливом сюжетних колізій гарного художнього твору.

Через книжку, зміст та ідейну спрямованість художнього слова під

умілим педагогічним керівництвом вихователів дитина пізнає елементи моральної культури, засвоює духовні цінності народу, краю, в якому живе. Завдання вихователів – постійно спрямовувати дитину на добро заради людей під час роботи з книжкою.

Отже, художньо-мовленнєва діяльність є одним з найулюбленіших способів самовираження маленької дитини. Вона відбувається в організованих формах просто за ініціативою дітей, поза спеціальних занять. Художньо-мовленнєва діяльність дітей дошкільного віку – це специфічний вид діяльності, пов'язаний із сприйманням, розумінням і відтворенням дітьми змісту художніх творів у різних видах ігор і театралізованих дійств; це продуктивно-естетична діяльність (музична, образотворча, конструктивна), що супроводжується образним мовленням та у процесі якої використовуються різні жанри художнього слова.

Формування художньо-естетичної компетенції дітей дошкільного віку передбачає синтез різних видів мистецтва (образотворчого, театрального, музичного), які за кваліфікованого психолого-педагогічного супроводу у процесі художньо-педагогічного спілкування впливають на розвиток естетичних почуттів, смаків, художніх умінь, стимулюють дитину до самостійної художньої діяльності та формують естетичне ставлення до довкілля.

Завданням вихователя є, використовуючи найрізноманітніші методи і прийоми, форми та засоби, формувати художньо-мовленнєву компетенцію дошкільників.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Беленька Г.В. Теоретико-методичні засади формування професійної компетентності вихователів дошкільних навчальних закладів в умовах ступеневої підготовки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук: спец. 13.00.08 «Дошкільна педагогіка» К., 2012. 38 с.*
2. *Богданець-Білокаленко Н.І. У барвистому віночку. Хрестоматія. Навч. посібник для роботи з дітьми у дошкільн. навч. закладах. К.: Видавничий Дім «Слово», 2012. 728 с.*
3. *Богущ А., Гавриш Н. Оптимізація мовленнєвої роботи з дітьми в розвивальному середовищі дошкільного навчального закладу. Реалізація завдань освітньої лінії «Мовлення дитини». Дошкільне виховання. 2012. № 10. С.8-14.*
4. *Гавриш Н. Художня література в освітньому процесі: сучасні технології. Дошкільне виховання. 2011. № 2. С. 4-9.*
5. *Гнідець У.С. Концептуалізація розуміння сучасної літератури для дітей та юнацтва у світлі наукової критики. Література. Діти. Час. Вісник Центру дослідження літератури для дітей та юнацтва. Вип. 1. Тернопіль: Богдан, 2011. С. 25-35.*
6. *Грінченко Б. К вопросу о журнале для детского чтения / Борис Грінченко. Земский сборник Черниговской губернии. 1895. Вып.2. С. 27- 50.*
7. *Грінченко Б. Українська граматка до науки читання й писання К., 1907. 64 с.*
8. *Дзюба І. Національна культура як чинник майбуття України. Кур'єр Кривбасу. 2000. №122. С. 12-13.*

9. Дзюбишина-Мельник Н. Золотий колосок. Збірка фольклорних і літературних творів для роботи з дітьми у дошкільних закладах за програмою «Дитина». К.: Освіта, 1994. 623 с.
10. Качак Т. Особливості вивчення літератури для дітей у контексті підготовки майбутніх вчителів початкової школи. Проблеми підготовки сучасного вчителя. 2011. № 4 (Ч. 1). С. 25-30.
11. Кодлюк Я. Підручник для початкової школи: теорія і практика. Тернопіль: Підручники і посібники, 2004. 188 с.
12. Лановик М., Лановик З. Українська усна народна творчість К.: Знання-Прес, 2001. 591 с.
13. Побірченко Н.С. Василь Сухомлинський: формування дитячої особистості засобами художньої літератури. Педагогіка і психологія. 2004. № 1.(42). С. 5-12.
14. Русова С. Вибрані педагогічні твори. К.: Освіта, 1996. 304 с.
15. Сухомлинський В.А. Как воспитать настоящего человека. К.: Радянська школа, 1975. 235 с.
16. Українська дитяча література / За ред. Л. Кіліченко. К. Вища школа, 1984. 216 с.
17. Ушинський К.Д. Рідне слово. Книжка для тих, хто навчає Вибр. пед. тв.: В 2т. Т.2. К.: Рад. шк., 1983. 359 с.
18. Юзвак Ж. Розвивальна сила краси. Початкова школа. 2000. №5. С. 4-5.
19. Товкач І.Є. Презентуємо підрозділи програми «Дитина» щодо формування мовної особистості дошкільника. Газета «Дитячий садок», березень 2013. С. 11-13.
20. Товкач І. Любов до книги плекаємо з малку. Дошкільне виховання. 2012. № 11. С. 12 – 14.